

กำเนิดมหาวิทยาลัยตะวันตก

อนันต์ชัย เลหาะพันธ์

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยเก่าแก่ในยุโรปตะวันตกที่อาจถือเป็น 'แม่แบบ' ของสถาบันการศึกษาชั้นสูงทั่วโลกในปัจจุบัน ล้วนแต่มีกำเนิดหรือสืบทอดมรดกมาจากสมัยกลาง (Middle Ages) ทั้งสิ้น มหาวิทยาลัยสมัยแรกก็กำเนิดขึ้นตามขบวนการฟื้นฟูศิลปวิทยาการในคริสต์ศตวรรษที่ 12 (The Twelfth-Century Renaissance) หลังจากทออารยธรรมของยุโรปตะวันตก ตกอยู่ในสภาวะชงก้นจากภัยของสงคราม และการรุกรานของพวกอนารยชนเผ่าต่าง ๆ เป็นเวลานานกว่าห้าศตวรรษ

๑

เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 11 เริ่มต้น อาจกล่าวได้ว่า สภาพโดยทั่วไปของยุโรปตะวันตกกลับคืนสู่ภาวะปกติ และปราศจากทุกพิษภัยอีกครั้ง จำนวนประชากรในเขตต่าง ๆ ทั่วจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว จนต้องมีการขยายขยายที่ทำกินหักล้างถางพงกันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะบริเวณทางตอนเหนือของยุโรป การขยายเขตเกษตรกรรมดังกล่าวมีผลให้ปริมาณการผลิตสินค้าอุปโภค และบริโภคมี

จำนวนเหลือเฟือจนต้องจัดส่งไปจำหน่ายยังที่ต่าง ๆ ชีวิตเศรษฐกิจที่ซบเซาเป็นเวลาหลายร้อยปี จึงกระเตื้องมีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่อีกครั้ง เมือง (city, town) ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของความเจริญในอดีตเริ่มคึกคักเป็นสถานที่พบปะ ของผู้คนแปลกหน้าที่เดินทางมาค้าขาย และจำนวนประชากรในเขตเมืองก็เพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็ว ความเจริญดังกล่าว ยังมีผลกระทบต่อการตั้งเมืองใหม่

1. C. Warren Hollister, *Medieval Europe : A Short History*, 2nd ed. (New York : John Wiley & Son, Inc. , 1968), pp. 138-143.

บนเส้นทางการค้าสายต่าง ๆ ทั้งทางบกและทางน้ำ เช่น เมืองกาเลส์ เวนิช เจนัว และปิส่า เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น ผลของสงครามครูเสดครั้งที่หนึ่งระหว่างพวกคริสเตียนและอิสลามในปลายศตวรรษ (ค.ศ. 1096-1098) ยังยังเป็นพลังผลักดันอันสำคัญที่ทำให้ขบวนการฟื้นฟูของการค้า และการเกิดใหม่ของเมืองเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น เพราะพ่อค้าชาวยุโรปสามารถกลับมาทำมาค้าขายอย่างสมบูรณ์เข้าควบคุมทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ซึ่งถือเป็นหัวใจทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างตะวันตกกับตะวันออกต่อจากพวกอิสลาม และสามารถเดินเรือค้าขายกับประเทศทางตะวันออกได้อย่างปลอดภัยและเป็นล่ำเป็นสัน

สงครามครูเสด ยังเปิดโอกาสให้ชาวยุโรปได้สัมผัสกับถิ่นโอเอซิสของอารยธรรมอันเก่าแก่ของจักรวรรดิไบแซนไทน์ และเอเชียไมเนอร์ (กรีก, เปอร์เซีย ฯลฯ) ได้อีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเจริญด้านการศึกษาและวิทยาศาสตร์ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวชาวยุโรปได้เรียนรู้ถึงผลงานทางค่านปรัชญา คณิตศาสตร์ และแพทยศาสตร์จากนักปราชญ์ทางตะวันออก อาทิเช่น อริสโตเติล

ยูคลิด ปโตเลมี กาลีน และฮิปปอกราติส ฯลฯ ตลอดจนประมวลกฎหมายจัสติเนียนและศาสตร์อื่น ๆ ที่สูญหายจากโลกของยุโรปตะวันตกเป็นเวลานานร่วม 600 ปี

ความกระตือรือร้นในการศึกษาหาความรู้ในแขนง “วิชาใหม่ ๆ” จากตะวันออกมีผลให้บรรดาโรงเรียนวัด (monastery school) ที่มีหลักสูตรตายตัว และเชี่ยวชาญเฉพาะวิชาศิลปศาสตร์ (liberal arts) อันประกอบด้วยวิชาหลักเจ็ดวิชาด้วยกันคือ ไวยากรณ์ (หรือภาษาละติน) คณิตศาสตร์ พุทธทรรกวิทยา เลขคณิต ดาราศาสตร์ เรขาคณิต และการดนตรี (สามวิชาแรกเป็นวิชาเบื้องต้นเรียกว่า trivium ส่วนสี่วิชาหลังเป็นวิชาระดับสูงเรียกว่า quadrivium) ไม่อาจตอบสนองกลิ่นความตื่นตัวและความต้องการของประชาชนได้ และต้องสูญเสียอิทธิพลในการศึกษาที่เคยผูกขาดมาเป็นเวลานานปีให้แก่โรงเรียนมหาวิหาร (cathedral school) ที่มีหลักสูตรอันยืดหยุ่นและสาขาย่อยอันกว้างไกลกว่า ให้เข้ามามีบทบาทในการสอนสาขาวิชาใหม่ ๆ จากตะวันออก² และโรงเรียนมหาวิหาร ดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ได้วิวัฒนาการกลายเป็นสถาบันการศึกษา

2. Gerald L. Gutek, *A History of the Western Educational Experience* (New York : Random House, 1972), p. 84.

ชั้นสูงหรือ “มหาวิทยาลัย” ในที่สุด³

โดยทั่วไป โรงเรียนมหาวิทยาลัยมักตั้งอยู่ในใจกลางเมือง ซึ่งถือเป็นจุดศูนย์กลางของการฟื้นฟูของอารยธรรมยุโรป ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 11-12 เมื่อเมืองมีความเจริญและขยายขยายมากขึ้น โรงเรียนมหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับการทำนุบำรุงจากสังฆราช (bishop) ในอาณาเขตนั้น จึงพยายามหาบวชต่อศรัทธาของประชาชน (เพื่อหวังเงินตอบแทนและมีส่วนร่วมในความมั่งคั่ง) โดยการตั้งแปลงหลักสูตรการเรียนให้ทันสมัยเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมส่วนใหญ่ ทางโรงเรียนมหาวิทยาลัยบางแห่งเริ่มเปิดสอนวิชาใหม่ ๆ และเชี่ยวชาญสาขาวิชาบางอย่าง อาทิเช่น วิชานิติศาสตร์และวิชาเทววิทยา ทั้งสามารถดึงดูดจำนวนนักศึกษาและอาจารย์จากทุกมุมของยุโรป ดังนั้นศัพท์คำว่า “studium generale” จึงถูกนำมาใช้เรียกชื่อแทนคำว่า โรงเรียนมหาวิทยาลัยที่ใช้อยู่แต่เดิม⁴ “studium generale” ถือกันว่าเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูง ที่ไม่เคย

ปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์การศึกษาของยุโรป ไม่ว่าจะเป็นยุครุ่งโรจน์ของสมัยกรีกหรือโรมัน⁵ เพราะ “studium generale” มีความหมายว่า “สถาบันการศึกษาเปิดแก่นักศึกษาทั่วไป ไม่จำกัดเฉพาะผู้มีถิ่นฐานในอาณาเขตเมืองที่ตั้งเท่านั้น และอาจารย์ผู้สอนมีจำนวนมากกว่าหนึ่งคน” “studium general” แต่ละแห่งประกอบด้วยสมาคมอันมีลักษณะเช่นเดียวกับองค์กร (guild) และมีชื่อเรียกว่า “ยูนิเวอร์ซิตี (universities) ของนักศึกษาและอาจารย์” คำว่า “ยูนิเวอร์ซิตี” ในสมัยเริ่มแรกนั้นหมายถึงสมาคมหรือกลุ่มผู้มีความสนใจร่วมกัน หรือมีอาชีพร่วมกัน ใช้เรียกกับองค์กร (guild) ต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรักษาผลประโยชน์ของพวกพ้องเดียวกัน (องค์กรของพ่อค้าและองค์กรของช่างฝีมือต่างเรียกตนเองว่า “ยูนิเวอร์ซิตี” ทั้งสิ้น แต่ต่อมาคำว่า “ยูนิเวอร์ซิตี” ถูกใช้เรียกเฉพาะองค์กรของนักศึกษาและอาจารย์เท่านั้น และกลายเป็นศัพท์ที่มีความหมายเฉพาะถึงชุมชนนัก

3. นอกจากโรงเรียนมหาวิทยาลัยแล้ว มีโรงเรียนวัด และโรงเรียนฆราวาสบางแห่ง (municipal school) ในอิตาลี สามารถปรับตัวให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา และสามารถพัฒนาการเป็นมหาวิทยาลัยได้เช่นเดียวกัน

4. Hollister, *Medieval Europe...*, pp. 260-261.

5. ในสมัยที่กรีกและโรมันเรืองอำนาจอยู่นั้น สถาบันการศึกษาชั้นสูงมักประกอบด้วยอาจารย์เพียงท่านเดียวและจำกัดจำนวนนักศึกษา อีกทั้งไม่มีหลักสูตรการสอนที่แน่นอน เนื้อหาของวิชาที่สอนตามแต่อาจารย์ผู้สอนถนัดหรือต้องการจะสอน จึงไม่อาจจัดเป็น “มหาวิทยาลัย” ได้

การศึกษา (academic community) แทน
คำว่า “studium generale”

ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 12-13 การ
ขยายตัวของการศึกษา ในระดับมหาวิทยาลัย
เจริญแพร่หลายไปทั่วยุโรปตะวันตก โดย
มีมหาวิทยาลัยปารีส (ฝรั่งเศส) เป็นผู้นำใน
ยุโรปทางเหนือ และมหาวิทยาลัยโบโลญา
(อิตาลี) ในยุโรปทางใต้⁶ อย่างไรก็ตาม
มหาวิทยาลัยทั้งสองแห่ง ต่างมีโครงสร้าง
และระบบการบริหารที่แตกต่างกันอย่างมาก
กล่าวคือมหาวิทยาลัยปารีส ซึ่งในเวลาต่อมา
กลายเป็นแม่แบบ ของมหาวิทยาลัยใน
อังกฤษ เยอรมนี เคนมาร์ก สวีเดน และ
สกอตแลนด์นั้น อำนาจการดำเนินงานของ
มหาวิทยาลัยเป็นสิทธิอย่างสมบูรณ์ ของคณา
จารย์ ในขณะที่องค์การศึกษาในมหาวิทยา
ลัยโบโลญา และมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ใน
อิตาลี สเปน และปอร์ตุเกส ต่างมีอำนาจ
บริหารและสามารถออกกฎเกณฑ์ และข้อ
บังคับต่าง ๆ ให้คณาจารย์ผู้สอนปฏิบัติตาม
อย่างเคร่งครัดได้

ข้อแตกต่างระหว่างระเบียบการบริหาร
ของมหาวิทยาลัยทางตอนเหนือ และทาง

ตอนใต้เกิดขึ้นจากพัฒนาการ และเงื่อนไข
ของการศึกษาที่แตกต่างกัน มหาวิทยาลัย
ทางตอนเหนือ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยปารีส
(ชื่อเดิมคือ โรงเรียนมหาวิหารแห่ง Notre
Dame) ดำเนินการสอนโดยพวกพระที่มีชื่อ
เสียง และเชี่ยวชาญทางด้านวิชาเทววิทยา
คณาจารย์ดังกล่าว สามารถดึงดูดนักศึกษา
จากดินแดนต่าง ๆ ของยุโรปให้เดินทางมา
สมัครเรียนที่มหาวิทยาลัยปารีส เมื่อคณา
จารย์เป็นแม่เหล็กในการดึงดูดนักศึกษา คณา
จารย์จึงมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น
และสามารถออกกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ
แก่นักศึกษา ซึ่งเป็นผู้ทรงศีล (churchmen)
ที่เคารพและเกรงในกรอบของอำนาจหน้าที่
(authority) และประเพณีที่ดีของสังคมให้
ปฏิบัติตามได้โดยง่าย ในขณะที่ตัวคณา
จารย์สามารถต่อรองอำนาจสิทธิ์ขาดในการ
ปกครองของสังฆนายก (chancellor) ให้มี
บทบาทเพียงผู้ “ประสิทธิประสาท” วุฒิ
บัตรการสอน (licence to teach) (ซึ่งมีค่า
เทียบเท่าปริญญาบัตร) ในพิธีมอบวุฒิบัตร
การสอนแก่ผู้สำเร็จการศึกษาเท่านั้น⁷

ในกึ่งกลางของคริสต์ศตวรรษที่ 13

6. Hashtings Rashdall, *The Universities of Europe in the Middle Ages*, 2 vols. (Oxford : The Clarendon Press, 1895), I : 19.

7. Lowrie J. Daly, *The Medieval University, 1200-1400* (New York : Sheed and Word, 1961), pp. 167-169.

อำนาจการบริหารของมหาวิทยาลัยปารีสจึงตกอยู่ในมือของคณาจารย์อย่างสมบูรณ์ คณาจารย์แต่ละคนต้องสังกัดคณะหนึ่งคณะใดในสี่คณะอันได้แก่ คณะอักษรศาสตร์ นิติศาสตร์ แพทยศาสตร์ และเทววิทยา โดยมี คณะบดีของแต่ละคณะเป็นหัวหน้า คณาจารย์คณะอักษรศาสตร์ซึ่งมีจำนวนมากที่สุดเป็นผู้มีสิทธิในการเลือกอธิการบดี (จากคณาจารย์ด้วยกัน) เพื่อเป็นประธานบริหารของมหาวิทยาลัยและเป็นหัวหน้าฝ่ายการคลัง (the chief financial agent) อธิการบดีมีหน้าที่หลักๆ ในการลงโทษคณาจารย์และนักศึกษาที่ไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของมหาวิทยาลัย โดยมีสภามหาวิทยาลัย (university assembly) เป็นที่ปรึกษา⁸

ส่วนมหาวิทยาลัยโบโลญญานั้นมีชื่อเสียงในด้านกฎหมาย นักศึกษาส่วนใหญ่ที่สนใจในสาขาวิชานี้มักเป็นผู้เติบโตทางความคิดแล้ว (mature men) ลูกหลานของขุนนางหรือพ่อค้าผู้มั่งคั่งมีอิทธิพลที่หวังใช้ความรู้ความสามารถในวิชานิติศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการปกครอง หรือประกอบการค้าขาย นักศึกษาต่างถิ่นในมหาวิทยาลัยโบโลญา

ไม่ได้รับสิทธิเป็นพลเมืองของโบโลญาและมักถูกบังคับให้จ่ายค่าอาหารและค่าเช่าสูงอย่างไม่เป็นธรรม การถูกเอารัดเอาเปรียบดังกล่าวทำให้นักศึกษาต่างชาติต้องมีเรื่องขัดแย้งกับชาวเมืองอยู่เนือง ๆ นักศึกษาจึงผึกกำลังรวมตัวกัน อย่างเข้มแข็งจนในที่สุด สามารถมีอำนาจต่อรองกับชาวเมืองได้สำเร็จ ทั้งยังหันมาบีบบังคับคณาจารย์ให้มอบอำนาจการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยให้แก่พวกตน⁹ นักศึกษามหาวิทยาลัยโบโลญาได้อำนาจในการเลือกตั้งอธิการบดีที่มาจากเพื่อนนักศึกษาด้วยกัน และสามารถออกกฎเกณฑ์บังคับให้คณาจารย์ให้สัตย์ปฏิญาณว่าจะเชื่อฟังโดยปราศจากการโต้แย้ง (absolute obedience) ต่ออธิการบดี และประพฤติปฏิบัติตามระเบียบของมหาวิทยาลัยอย่างเคร่งครัด¹⁰ เช่น เข้าสอนตามชั่วโมงและครบถ้วนตามหลักสูตร ไม่ออกนอกเขตเมืองในระหว่างวันทำงาน ไม่สอนเร็วจนเกินไป ฯลฯ หากว่าอาจารย์ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบดังกล่าว อธิการบดี (คือนักศึกษา) มีสิทธิ์ที่จะสั่งปรับเงินเดือนของอาจารย์ (ซึ่งนักศึกษาเป็นผู้ส่งจ่าย) หรือริบเงินประกัน

8. Rashdall, *The Universities of Europe in the Middle Ages*, I : p. 330.

9. S.E. Frost, *History of Education* (Woodbury, New York : Barrow's Educational Service, Inc., 1947), p. 77.

10. William Boyd, *The History of Western Education*, 8th ed., revised and enlarged by Edmund J. King (New York : Barnes & Noble, Inc., 1966), p. 138.

ที่ฝากไว้ในธนาคารท้องถิ่น และในกรณีที่อาจารย์กระทำความผิดอย่างรุนแรงหรือทำผิดซ้ำหลายครั้ง อธิการบดี ก็มีอำนาจที่จะปลดและขับไล่อาจารย์ออกจากมหาวิทยาลัยได้

2

โดยทั่วไปมหาวิทยาลัย ในสมัยกลางมีลักษณะเป็น “โรงฝึกหัดครู” ที่นำเอาระเบียบองค์กร (guild) ที่ถือเป็นระเบียบการฝึกหัดช่างฝีมือมาใช้ในการฝึกหัดนักการศึกษา ในขั้นแรกนักศึกษาใหม่ทุกคนต้องผ่านการทดสอบความสามารถในการใช้ภาษาละติน (ซึ่งถือว่าเป็นภาษาหนังสือ) และเป็นสื่อกลางในการเรียนการสอน หลังจากนั้นนักศึกษาจึงจะมีฐานะเทียบเท่าเด็กฝึกงาน (apprentice) ในองค์กรช่างฝีมือโดยต้องเรียนศาสตร์ต่างๆ ในวิชาพื้นฐาน trivium (ไวยากรณ์ ศิลปะการพูด และตรรกวิทยา) เป็นเวลา 4-5 ปี และหลังจากเรียนจบวิชาดังกล่าว จะมีฐานะเลื่อนขึ้นเป็น bachelor of arts ซึ่งเทียบเท่ากับลูกจ้างรายวัน (journeyman) จากนั้นต้อง

ศึกษาวิชาเบื้องต้นชั้นสูง quadrivium (เลขคณิต ดาราศาสตร์) ควบคู่ไปกับวิชาปรัชญาแขนงต่าง ๆ (*Ethics, Metaphysics* และ *Politics*) ของอริสโตเติลอีก 2-4 ปี หากจบหลักสูตรการศึกษาดังกล่าว นักศึกษาจะได้รับอนุญาตให้สอบเพื่อเอาวุฒิปริญญาตรียุโรป อย่างไรก็ตามนักศึกษายังไม่ได้เป็นสมาชิกขององค์กรอาจารย์หรือมีตำแหน่งทางวิชาการเป็น ‘master of arts’ (ซึ่งเทียบเท่ากับนายงาน (master) ในองค์กรช่างฝีมือ) จนกว่า “จะผ่านการรับปริญญาบัตรที่มีพิธีทองและค่าใช้จ่ายอย่างสูง ซึ่งรวมถึงการรับของขวัญจากคณาจารย์ (masters) และเป็นเจ้าภาพจัดเลี้ยงอาหารรับรองแก่คณาจารย์และเพื่อนนักศึกษาทุกคน”¹¹ หลังจากนักศึกษาสำเร็จได้เป็น “master of arts” และมีความประสงค์ที่จะศึกษาวิชาชีพชั้นสูงต่อไปเพื่อเป็น “doctor” ก็อาจกระทำได้โดยการเลือกวิชาชั้นสูงแขนงหนึ่งแขนงใดจากวิชาเทววิทยา นิติศาสตร์ หรือแพทยศาสตร์¹²

การศึกษาวิชยาในระดับสูงต้องใช้เวลาอีก

11. John L. La Monte, *The World of the Middle Ages* (Appleton Century-Crofts, Inc., 1949), p. 569.

12. ตำราเรียนในสาขาวิชาเทววิทยาได้แก่ *Book of Sentences* โดย Peter Lombard และ *Summa Theologica* โดย Thomas Aquinas ส่วนในด้านนิติศาสตร์ได้แก่ *Corpus Juris Civilis* (ประมวลกฎหมายจัสติเนียน) และ *Decretum* โดย Gratian ในด้านแพทยศาสตร์ ใช้ตำราของ Hippocrates, Galen, Avicenna และตำราแพทย์อื่น ๆ ของชาวยิวและอิสลามที่แปลเป็นภาษาละติน

หลายปี ตัวอย่างเช่น หลักสูตรการศึกษา
วิชาเทววิทยา ที่มหาวิทยาลัยปารีสกำหนด
ขั้นต่ำ 8 ปี และปริญญา "Doctor of Theology"
ไม่อาจมอบแก่ผู้ที่สำเร็จการศึกษาที่
มีอายุต่ำกว่า 35 ปีบริบูรณ์ และก่อนที่จะ
รับปริญญาบัตรดังกล่าว นักศึกษาต้องผ่าน
กระบวนการสอบ และการซักถามด้วยปาก
เปล่าในที่สาธารณะ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ 6
นาฬิกา และสิ้นสุดในเวลา 18 นาฬิกา
โดยมีเวลาหยุดพักผ่อนได้เพียงหนึ่งชั่วโมง
ในเวลาเที่ยงวันเท่านั้น

แต่เนื่องจากตำราเรียนในสมัยกลางนั้น
ยังต้องคัดลอกด้วยมือ (เครื่องพิมพ์เพิ่ง
ประดิษฐ์ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 15) หนังสือ
จึงมีราคาแพงลิบลุคและหายาก ดังนั้น
การสอนในมหาวิทยาลัยระยะแรกจึงเป็นการ
อ่านตำราเรียน ให้นักศึกษาจดลอกชนิดคำ
ต่อคำ อาจารย์ผู้สอนมีหน้าที่อธิบายและตี
ความทุกประโยคที่นักศึกษาอาจมีปัญหามา
เข้าใจ ดังนั้นเมื่อนักศึกษาเรียนจบวิชาใด
แล้ว เขามักจะได้เป็นเจ้าของตำราเรียนที่
สมบูรณ์อีกเล่ม (ด้วยลายมือของตัวเอง)
พร้อมด้วยคำอธิบาย และการตีความของ
อาจารย์

ปกติชั่วโมงบรรยายจะกินเวลาคาบละ

สองชั่วโมงเต็ม การบรรยายแยกออกเป็น
2 ชนิดด้วยกันคือ การบรรยายปกติ (ordinary
lecture) และการบรรยายพิเศษ (extraordinary
lecture)¹³ การบรรยายแบบ
ธรรมดาซึ่งถือกันว่ามีความสำคัญและอยู่ใน
หลักสูตรสอนกันในช่วงเช้า และโดยอาจารย์
เท่านั้น (ที่มหาวิทยาลัยโบโลญา อธิการ
บดีจะตั้งกลุ่มนักศึกษา 3-4 คน เพื่อสอด
แนม และตรวจสอบการสอนของอาจารย์)
ส่วนการบรรยายพิเศษมีในช่วงบ่าย และโดย
นักศึกษาในระดับ quadrivium หรือผู้ที่
ตำแหน่งเป็น bachelor of arts ที่กำลังจะ
จบการศึกษาเพื่อรับวุฒิปริญญาการสอนเท่านั้น
การบรรยายพิเศษมีลักษณะเป็นการ "ตัว"
ซึ่งผู้สอนไม่จำเป็นต้องอ่านตำราเรียนชนิด
กลุ่มเนื้อหาของหนังสือทั้งหมดอย่างกว้างๆ

นอกจากการบรรยายดังกล่าวแล้ว การ
อภิปรายในที่สาธารณะ ถือว่าเป็นกิจกรรม
ทางการศึกษาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ผู้
อภิปรายอาจเป็นนักศึกษาในระดับ trivium
หรือ quadrivium ที่มีตำแหน่ง bachelor
of arts หรืออาจารย์ผู้สอนเอง หัวข้อ
อภิปรายมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับข้อโต้แย้งทาง
ทฤษฎีต่าง ๆ ที่ต้องการการตีความหรืออธิบาย
ให้กระจ่าง และการแสดงอภิปรายมักมี

13. Daly, *The Medieval University*, 1200-1400, p. 110.

เป็นประจำทุกสัปดาห์¹⁴

ผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องผ่านข้อสอบทั้งที่เป็นข้อเขียน ปากเปล่าและการอภิปราย ข้อสอบที่สำคัญคือข้อสอบที่มาจากตำราและการอธิบายข้อความของอาจารย์ การอภิปรายถือว่าเป็นเพียงเครื่องกระตุ้นให้การศึกษาในแขนงวิชาต่าง ๆ เป็นที่น่าสนใจเท่านั้นและมีความสำคัญเป็นรองต่อการเรียนรู้จากตำรา หากนักศึกษาสอบตกก็จะมีโอกาสสอบแก้ตัวใหม่ในปีหน้า และไม่มีเวลาจำกัดของจำนวนปีในการศึกษา เมื่อนักศึกษาสอบผ่านทุกรายวิชาจนครบหลักสูตรแล้ว จะมีสิทธิ์ได้รับวุฒิปัตถการสอบ หรือปริญญาบัตรที่แสดงให้เห็นถึง “ศักดิ์และสิทธิ์” (all rights and privileges) ของนักศึกษา ซึ่งยังคงถือเป็นประเพณีที่ต้องจารึกวลีดังกล่าวในใบปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยจนถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในสมัยกลางยังได้รับสิทธิพิเศษเรียกว่า ‘*jus ubique docendi*’ (สิทธิ์ที่จะสอนได้ทุกแห่ง) โดยได้รับการยกย่องยกเว้นไม่ต้องผ่านการทดสอบใด ๆ อีก

3

มหาวิทยาลัยในระยะเริ่มแรกไม่มีอาคาร

14. *Ibid.*, p. 109.

เรียน ห้องสมุดหรืออุปกรณ์การเรียนและการสอน ห้องเรียนมักจะใช้บริเวณโบสถ์ ห้องโถงของมหาวิหาร หรือบริเวณห้องเช่า และสถานที่อื่น ๆ ตามความสะดวกของอาจารย์และนักศึกษา

นักศึกษาใหม่ในมหาวิทยาลัย ในสมัยกลางมีอายุโดยเฉลี่ยประมาณ 13–16 ปีเท่านั้น และมาจากภูมิหลังและระดับชั้นของสังคมที่แตกต่างกัน นักศึกษาบางคนอาจเป็นลูกขุนนางใหญ่ที่มีบ้านพักหลังใหญ่เป็นของตัวเอง และมีพี่เลี้ยงและคนรับใช้คอยดูแล แต่เพื่อนนักศึกษาอีกหลายคนอาจมาจากครอบครัวที่ยากจน ซึ่งยังชีพด้วยการขายแรงงานรับใช้ให้แก่อาจารย์หรือนักศึกษาที่มีฐานะดีกว่า ศาสตราจารย์ Hashings Rashdall บรรยายชีวิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยสมัยกลางไว้ว่า

...มีสมาชิกของวังเจ้าหรือบ้านขุนนางที่มีความเป็นอยู่ฟุ่มเฟือย อย่างที่คุ้นเคยที่บ้าน (นักศึกษาพวกนี้) มีบ้านพัก (hostel) เป็นของตนเอง โดยมี “บริวาร” มารับใช้ด้วยหลายคน ซึ่งรวมทั้งเด็กหนุ่ม ๆ ตระกูลผู้ดีที่ตกยาก เด็กหนุ่มเหล่านี้จะแต่งกายเหมือนเขา และทำหน้าที่เป็น “ก๊วนหนา” หรือเพื่อนบ่าว (นอกจากนี้) ยังมีพี่เลี้ยงและครู

พิเศษ (ในกรณีที่นักศึกษาขี้เกียจ) และคนรับใช้อีกจำนวนหนึ่ง แต่ในอีกมุมของสังคมกลับมีนักศึกษาที่ยากจนจนต้องขอทานประทังชีวิต หรือกลายเป็นเด็กรับใช้ ของนักศึกษาที่มีฐานะมั่งคั่ง... ไม่ต้องมีข้อกังขาเลยว่า นักศึกษาหลายคน มีชีวิตอยู่อย่างแร้นแค้น... หลายคนประทังชีวิตอยู่ได้ด้วยขนมปังและอาหารอ่อน (porridge) โดยเสฟเหล้าอุ่น และเนื้อสัตว์บ้างเล็กน้อย แต่เฉพาะในวันอาทิตย์และวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น¹⁵

แม้จะมีฐานะแตกต่างกัน แต่นักศึกษาทุกคนมีภาระกิจ และหน้าที่ต้องปฏิบัติเช่นเดียวกัน กล่าวคือทุกคนต้องตื่นนอนในเวลา 4 หรือ 5 นาฬิกา เพื่อเข้าโบสถ์รับศีลจนถึง 6 นาฬิกา การบรรยายเริ่มแต่เช้าตรู่เวลา 6 นาฬิกา (แต่บางมหาวิทยาลัยอาจเริ่มในเวลา 5 นาฬิกาในฤดูร้อน และ 7 นาฬิกาในฤดูหนาว) ชั่วโมงบรรยายกินเวลาประมาณ 3-4 ชั่วโมง หลังจากนั้น นักศึกษาได้รับอนุญาตให้หยุดรับประทานอาหารเช้า พักผ่อน หรือแสดงอภิปราย การ

บรรยายหรือการอภิปรายจะมีต่อในเวลา 12 หรือ 13 นาฬิกา และสิ้นสุดตอน 17 นาฬิกา หลังจากนั้นเป็นเวลาอาหารเย็น แต่ก่อนนอนนักศึกษาทุกคนมัก "ออกเดินหรือวิ่งประมาณครึ่งชั่วโมง เพื่อที่เท้าจะได้ไม่เย็นในเวลาเข้านอน"¹⁶

กระนั้น นักศึกษาสมัยกลางมีเวลาว่างเหลือเฟือ และมักปล่อยเวลาให้หมดไปกับความสนุกสนานตามโรงเตี๊ยม (tavern) ไกล ๆ กับบริเวณที่ตั้งของมหาวิทยาลัย (ในสมัยกลาง ยังไม่มีการตั้งเห็นประโยชน์ของการออกกำลังกาย และไม่มีกีฬาชนิดที่จะให้เด็กหนุ่มได้ออกกำลังเพื่อการพักผ่อน) โรงเตี๊ยมกลายเป็นจุดศูนย์กลางของความบันเทิงและสถานที่พบปะสังสรรค์ เพื่อลดความตึงเครียดจากการศึกษา อย่างไรก็ตามโรงเตี๊ยม ยัง เป็นสถานที่ทะเลาะวิวาทชกต่อยระหว่างชาวเมืองและนักศึกษา หรือบางครั้งระหว่างนักศึกษาด้วยกันเอง และมีนักศึกษาจำนวนไม่น้อย ที่ทำตัวเป็นอันธพาล แอบซ่อนพ้อมีดาในเสื้อคลุม และนำมาใช้ทำร้ายคู่ต่อสู้เพียงสาเหตุเล็กน้อย บันทึกของผู้ร่วมสมัยคนหนึ่งกล่าวถึงความประพฤตินัก

15. Rasdall, *The Universities of Europe in the Middle Ages*, II : P. 604.

16. Quoted in Christopher J. Lucas, *Our Western Educational Heritage* (New York : The MacMillan Company, 1972), p. 237. Primary source reference is not given.

ศึกษาไว้ว่า

(นักศึกษา) มักพกอาวุธวนเวียนจากโรง
เตียมหนึ่งไปยัง โรงเตียมอีก แห่ง
ตลอดจนไปยังสถานที่อบายมุขอื่น ๆ บาง
ครั้งพวกนี้ก็จะทะเลาะหรือใช้อาวุธต่อสู้
กันกับพวกฆราวาสฆ่าคนตาย ขโมย
ของ ปล้นทรัพย์ และกระทำการอีก
หลายๆ อย่างที่ห่างไกลจากความซื่อสัตย์
สุจริต¹⁷

แต่ในบางครั้งนักศึกษาและอาจารย์อาจ
ขัดแย้งกับชาวเมืองในสาเหตุอื่น ๆ เช่น
เรื่องเกี่ยวกับราคา อาหารการกิน ค่าเช่า
และความไม่สะดวกสบายนานาประการ
ความขัดแย้งดังกล่าวเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้
ให้อาจารย์และนักศึกษาข่มขู่ชาวเมือง โดย
การรวมตัวกันประท้วง หรือที่เรียกว่า
“cessatio” ปิดมหาวิทยาลัยหรืออพยพมหา-
วิทยาลัยไปอยู่เมืองอื่น¹⁸ ซึ่งบางครั้งกลาย
เป็นสูญเสียประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และเป็น
การเสียหายอย่างใหญ่หลวงสำหรับเมือง ใน
ปี ค.ศ. 1200 พระเจ้าฟีลิป ออกลัสตัส ทรง
ยินยอมทำตามข้อเรียกร้องของอาจารย์ และ

นักศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยปารีส โดยพระ
ราชทานกฎบัตรให้ความคุ้มครองและการยก
เว้นการขึ้นศาลฆราวาสแก่อาจารย์ และนัก
ศึกษาทุกคนของมหาวิทยาลัยปารีส (โดยถือ
ว่าอาจารย์ และนักศึกษามีสถานภาพเป็น
พระ) ทั้งนี้เพื่อเป็นการเอาใจและป้องกัน
ไม่ให้อาจารย์ และนักศึกษาใช้อำนาจประ
ท้วงเพื่อปิดหรือข่มขู่มหาวิทยาลัย และใน
เวลาอีกสี่ศตวรรษต่อมา พระสันตปาปาอิน-
โนเซนต์ที่ 4 ทรงพระราชทานอภิสิทธิ์เพิ่ม
เติมแก่อาจารย์ และนักศึกษามหาวิทยาลัย
ปารีส โดยยกเว้นไม่ต้องขึ้นศาลบรรพชิต
(ecclesiastical court) นอกอาณาเขตของ
กรุงปารีส ทั้งนี้เพื่อ “ให้มีเวลาศึกษาได้
อย่างเสรีขึ้น โดยไม่ต้องเสียเวลารุ่นวายกับ
กิจธุระอื่น ๆ ”¹⁹

จะเห็นได้ว่าการให้อภิสิทธิ์ ตลอดจน
เสรีภาพแก่อาจารย์และนักศึกษาแห่งมหา
วิทยาลัยปารีสดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นแม่แบบ
ให้มหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในสมัยกลางถือปฏิบัติ
ตาม และทำให้การเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัย
เป็น “เกียรติอภิสิทธิ์” อย่างหนึ่ง ใน

17. Quoted in Frederick M. Binder, ed., *Education in the History of the Western Civilization*. (Ontario : Collier — Macmillan Canada, Ltd., 1970), p. 108.

18. Daly, *The Medieval University*, 1200—1400, pp. 167—169.

19. Quoted in Arthur O. Norton, *Readings in the History of Education : Medieval Universities*, (Cambridge : Harvard University Press, 1909), pp. 87—88. Primary source reference is not given.

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 จำนวนนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในยุโรปจึงมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ตลอดจนมีอัตราเป็นสัดส่วนกับประชากรสูงกว่าในปัจจุบันเสียอีก เช่น มหาวิทยาลัยปารีส และมหาวิทยาลัยโบโลญญาในยุครุ่งเรืองของสมัยกลางนั้น มีนักศึกษาประมาณแต่ละแห่งละ 6,000-7,000 คนเป็นอย่างต่ำ (ขณะที่พลเมืองที่อาศัยอยู่ในเมืองมีจำนวนเป็นเรือนหมื่นเรือนแสนเท่า

นั้น) เมื่อสิ้นสมัยกลาง ปรากฏว่ามีมหาวิทยาลัยในยุโรปทั้งสิ้นกว่า 80 แห่ง บางแห่งเปิดขึ้นมาเพื่อสลายตัว บางแห่งเจริญรุ่งเรืองแต่มีอายุสั้น แต่อีกหลายแห่งเช่น มหาวิทยาลัยปารีส โบโลญญา ปาดัว อ็อกฟอร์ด และเคมบริดจ์ ต่างมีประวัติศาสตร์การศึกษาอันยาวนานและต่อเนื่อง และยังคงเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงตราบนานทุกวันนี้

สภาพการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยสมัยกลางแห่งหนึ่ง (เปรียบเทียบกับอาคารต่าง ๆ ของนักเรียนในภาพจะเห็นว่าไม่ต่างจากนักเรียนสมัยปัจจุบัน)

ด้วยอินันทนาการ

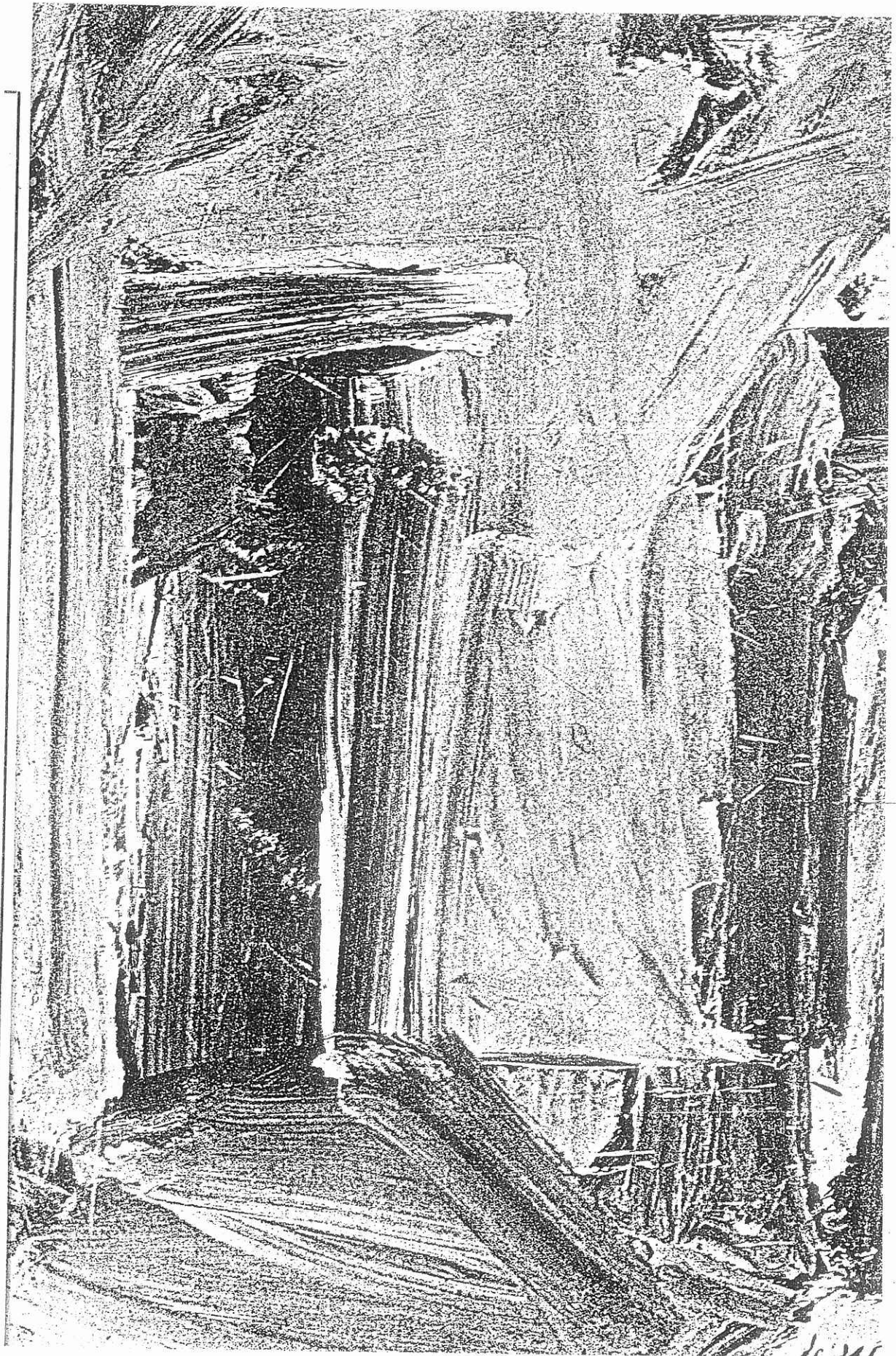
จาก

บริษัท ชัมมิต คอมพิวเตอร์ จำกัด

WITH THE COMPLIMENTS

OF

SUMMIT COMPUTER LTD.

“ทางไปสู่สายน้า”

วิลเลม เดอ: คูณนิง

ภาษา
